

DELIMITAREA SUBIECTULUI INFRAȚIUNII DE TORTURĂ, TRATAMENT INUMAN SAU DEGRADANT DE SUBIECTUL INFRAȚIUNII DE CONSTRÂNGERE DE A FACE DECLARAȚII

Elena JENUNCHI

Doctorandă, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: elenajenunchi@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-0587-6883>

Pentru a evita dificultățile ce apar în procesul de calificare a faptelor infracționale și în scopul încadrării juridice corecte a acestora, este important să efectuăm delimitarea exactă a unor componente de infracțiuni prin analiza și compararea elementelor constitutive ale infracțiunilor respective. Infracțiunea de tortură, tratament inuman sau degradant prevăzută la art. 166¹ CP RM poate fi delimitată de infracțiunea de constrângere de a face declarații incriminată la art. 309 CP RM după mai multe criterii. Unul din acestea este subiectul infracțiunii de tortură, tratament inuman sau degradant care se deosebește de subiectul infracțiunii de constrângere de a face declarații după un șir de semne.

Cuvinte-cheie: *infracțiune, tortură, tratament inuman sau degradant, constrângere, subiect al infracțiunii, subiect special.*

DELIMITATION OF THE SUBJECT OF THE CRIME OF TORTURE, INHUMAN OR DEGRADING TREATMENT FROM THE SUBJECT OF THE CRIME OF COERCION TO MAKE STATEMENTS

In order to avoid the difficulties that arise in the process of qualification of criminal acts and for the purpose of their correct legal framing, it is important to carry out the exact delimitation of some components of crimes by analyzing and comparing the constituent elements of the respective crimes. The crime of torture, inhuman or degrading treatment provided for in art. 166¹ CP RM can be delimited by the crime of coercion to make statements incriminated in art. 309 HP RM according to several criteria. One of these is the subject of the crime of torture, inhuman or degrading treatment that differs from the subject of the crime of coercion to make statements after a string of signs.

Keywords: *crime, torture, inhuman or degrading treatment, coercion, subject of the crime, special subject.*

DÉLIMITATION ENTRE LE SUJET DU CRIME DE TORTURE, DE TRAITEMENTS INHUMAINS OU DÉGRADANTS ET LE SUJET DU CRIME DE CONTRAINTE POUR FAIRE DES DÉCLARATIONS

Afin d'éviter les difficultés qui se posent dans le processus de qualification des actes criminels et aux fins de leur encadrement juridique correct, il est important de procéder à la délimitation exacte de certaines composantes des crimes en analysant et en comparant les éléments constitutifs des crimes respectifs. Le crime de torture, de traitement inhumain ou dégradant prévu à l'art. 166¹ CP RM peut être délimité par le crime de contrainte pour faire des déclarations incriminées à l'art. 309 HP RM selon plusieurs critères. L'un d'eux est le sujet du crime de torture, de traitement inhumain ou dégradant qui diffère du sujet du crime de contrainte de faire des déclarations après une série de signes.

Mots-clés: *crime, torture, traitement inhumain ou dégradant, coercion, sujet du crime, sujet spécial.*

РАЗГРАНИЧЕНИЕ ПРЕДМЕТА ПРЕСТУПЛЕНИЯ О ПЫТКЕ, БЕСЧЕЛОВЕЧНОМ ИЛИ УНИЖАЮЩЕМ ОБРАЩЕНИИ ОТ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПО ПРИНУЖДЕНИЮ К ДАЧЕ ПОКАЗАНИЙ

Во избежание трудностей, возникающих в процессе квалификации преступных действий и их правильной классификации, необходимо определить некоторые компоненты преступлений путем анализа и сравнения их составных элементов. Преступление в виде пыток, бесчеловечного или унижающего достоинства обращения, предусмотренное ст. 166¹ УК РМ, отличается от преступления по принуждению к даче показаний, инкриминируемых ст. 309 УК РМ по нескольким критериям, а также по ряду признаков.

Ключевые слова: *преступление, пытки, бесчеловечное или унижающее обращение, принуждение, предмет преступления, особый предмет.*

Introducere

Fiind un domeniu al științei dreptului penal, dreptul penal comparat studiază normele și instituțiile juridice ale unor sisteme diferite de drept penal, având scopul cunoașterii conținutului lor cât și a semnificației, etalarea deosebirilor dintre aceste norme și instituții. Din această perspectivă, am considerat oportun demersul științific dedicat studierii subiectului infracțiunii de tortură, tratament inuman sau degradant și cel al infracțiunii de constrângere de a face declarații cu stabilirea liniilor de demarcație dintre aceste două elemente ale componenței de infracțiune.

Metodologia de cercetare folosită

Pentru realizarea scopului propus și a obiectivelor trasate, au fost utilizate un șir de metode, în primul rând pe larg folosită a fost metoda comparativă, urmată de metoda logică, istorică și altele. Investigația efectuată se bazează pe studierea doctrinei dreptului penal pe plan național cât și internațional.

În literatura de specialitate se întâlnesc mai multe definiții ale subiectului infracțiunii, una dintre ipoteze ar fi că subiecții infracțiunii sunt persoanele implicate în săvârșirea unei infracțiuni, fie prin comiterea actului de executare, fie prin suportarea consecințelor, a răului cauzat prin săvârșirea acesteia. O altă accepțiune definește subiectul infracțiunii ca persoană implicată în săvârșirea unei infracțiuni, fie în calitate de subiect activ (persoană care a comis infracțiunea), fie în calitate de subiect pasiv (persoană care a suferit de pe urma infracțiunii). Doctrina însă face distincție între *subiectul activ* și *subiectul pasiv* al infracțiunii. *Subiectul activ* al infracțiunii este persoana fizică care săvârșește o infracțiune și care este chemată la răspundere penală. *Subiectul pasiv* al infracțiunii este persoana vătămată penal, adică cea care suferă sau asupra căreia se răsfrațe nemișlocit urmarea materială ori starea de pericol creată prin săvârșirea infracțiunii. [2, p. 28]

Subiectul infracțiunii – îl constituie persoana fizică responsabilă, care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins o anumită limită de vârstă prevăzută de legea penală. În Republica Moldova vârsta generală pentru angajarea răspunderii penale este de 16 ani (alin. (1) art. 21 CP RM). În același timp, la alin. (2) art. 21 CP RM este stabilit un alt prag al vârstei minime pentru tragerea la răspundere penală. Este vorba despre vârsta de 14 ani. Vârsta specială este valabilă doar pentru unele categorii

de infracțiuni, lista cărora este exhaustivă și stabilită expres la alin. (2) art. 21 CP RM. [3, art. 21]

Subiectul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 166¹ CP RM este persoana fizică responsabilă care, în momentul comiterii faptei, a atins vârsta de 16 ani. În afară de aceasta, subiectul infracțiunii în cauză trebuie să aibă una din următoarele calități speciale: 1) persoana publică; 2) persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice; 3) oricare altă persoană care acționează cu titlu oficial; 4) oricare altă persoană care acționează cu consimțământul expres sau tacit al unei persoane care acționează cu titlu oficial. [4, p. 600]

Subiectul infracțiunii de constrângere de a face declarații poate este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani, deținând anumite caracteristici speciale.

Conform legii penale naționale, nici una dintre infracțiunile analizate nu sunt enumerate la art. 21 alin. (2) CP RM, deci pentru ambele infracțiuni subiectul este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. Ceea ce mai este comun pentru subiecții ambelor infracțiuni este faptul că având în vedere că subiectul infracțiunii de tortură, tratament inuman sau degradant cât și subiectul infracțiunii de constrângere de a face declarații, au o calitate specială, menționăm că pentru a atrage la răspundere penală conform art. 166¹ și 309 CP RM, de regulă, este necesar ca subiectul infracțiunii să fi împlinit o vârstă mult mai mare decât cea de 16 ani. Nu este posibil ca la vârsta de 16 ani subiectul să dețină anumite funcții cerute de legea penală la calificarea infracțiunilor date, după cum remarcă și autorul Ruslan Popov remarcă: atunci când legiuitorul reclamă prezența unor calități speciale pentru subiectul infracțiunii, este posibil ca vârsta minimă efectivă (nu cea prezumată) de răspundere penală să depășească baremul de 16 ani, s-ar putea să fie înaintată condiția ca subiectul infracțiunii să posede nu doar maturitate intelectuală și volitivă, dar și maturitate ocupațională (profesională, funcțională). [5, p. 65] De asemenea, nu există o definiție generală a conceptului de subiect special în legislația penală actuală, caracteristicile speciale fiind prevăzute direct în legea penală sau care decurg direct din aceasta, limitând gama persoanelor care pot fi atrase la răspundere penală conform normei penale analizate.

Dificultăți de calificare apar în circumstanțele ce țin de interpretarea subiectului special al

infraționilor analizate. Astfel, prin prisma art. 166¹ CP RM și conform art. 123 alin. (2) CP RM, prin „persoană publică” se are în vedere după caz: 1) funcționarul public, inclusiv funcționarul public cu statut special (colaboratorul serviciului diplomatic, al serviciului vamal, al organelor apărării, securității naționale și ordinii publice, altă persoană care deține grade speciale sau militare); 2) angajatul autorităților publice autonome sau de reglementare, al întreprinderilor de stat sau municipale, al altor persoane juridice de drept public; 3) angajatul din cabinetul persoanelor cu funcții de demnitate publică; 4) persoana autorizată sau investită de stat să presteze în numele acestuia servicii publice sau să îndeplinească activități de interes public. [6, art.123] Pe lângă persoana publică, subiect al infraționii de tortură tratament inuman sau degradant mai poate fi persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice. Se are în vedere acea persoană care, deși exercită atribuțiile unei autorități publice, nu a fost investită în caracteristică constituie o cerință profesională autentică și decisivă, cu condiția ca obiectivul să fie legitim, iar cerința să fie proporțională. În toate celelalte cazuri, oricare diferențiere va însemna o discriminare, deci o inegalitate în drepturi. [7, p. 601] Pe când subiectul infraționii de constrângere de a face declarații include un cerc restrâns de persoane, și anume: persoana care constată infraționea, ofițerul de urmărire penală, procurorul și judecătorul.

Situația este alta în cazul agravantei prevăzute la lit. e) alin. (2), dacă subiect al infraționii de tortură, tratament inuman sau degradant este o persoană cu funcție de răspundere sau o persoană cu funcție de demnitate publică, răspunderea se agravează. Remarcabilă este ipoteza autorilor Manualului Judecătorului în cauze penale, conform căreia „orice persoană cu funcție de răspundere este o persoană publică, însă nu orice persoană publică este o persoană cu funcție de răspundere. De asemenea, este notabil că noțiunea „persoană cu funcție de demnitate publică” (definită în alin. (3) art. 123 CP RM) și noțiunea „funcționar public” (privită ca parte a noțiunii „persoană publică”) se află într-o relație de tip „parte-întreg”. În aceste împrejurări, noțiunile „persoană cu funcție de demnitate publică” și „persoană publică” se intersectează, au domenii de incidență care se intercalează. Deci, urmează a fi diferențiate cu maximă precizie.” [8, p. 602]

Organele de constatare în sensul art. 309 CP, în conformitate cu art. 273 CP RM sânt:

a) poliția - pentru infraționii ce nu sânt date prin lege în competența altor organe de constatare;

a¹) Poliția de Frontieră – pentru infraționii atribuite prin lege în competența sa;

b) Centrul Național Anticorupție - pentru infraționii date prin lege în competența sa;

c) Serviciul Vamal - pentru infraționii date prin lege în competența sa;

d) Serviciul de Informații și Securitate - pentru infraționii ale căror prevenire și contracarare îi sânt atribuite prin lege;

d¹) Serviciul Fiscal de Stat – pentru infraționii prevăzute la art. 241–242, 244, 244¹, 250–253 și 335¹ din Codul penal;

e) comandantii unităților și formațiunilor militare, șefii instituțiilor militare - pentru infraționii săvârșite de militarii din subordine, precum și de persoanele supuse serviciului militar în timpul cantonamentelor; pentru infraționii săvârșite de muncitorii și angajații civili ai Forțelor Armate ale Republicii Moldova, legate de îndeplinirea îndatoririlor lor de serviciu, sau săvârșite la locul de dislocare a unității, formațiunii, instituției;

f) funcționarii publici cu statut special din sistemul administrației penitenciare - pentru infraționii comise în locurile de detenție, în timpul escortării sau în legătură cu punerea în executare a sentințelor de condamnare; de asemenea șefii instituțiilor curative de specialitate - în cazurile referitoare la persoane cărora le sunt aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical;

g) comandantii de nave și aeronave - pentru infraționii săvârșite pe acestea în timp ce navele și aeronavele pe care le comandă se află în afara porturilor și aeroporturilor;

h) instanțele de judecată sau, după caz, judecătorii de instrucție - pentru infraționii de audiență. [9, art. 273]

Ofițerul de urmărire penală face parte din organele de urmărire penală și este persoana cu funcție de răspundere, care în numele statului, în limitele competenței sale, efectuează urmărirea penală pentru orice infraționie care nu este dată prin lege în competența altor organe de urmărire penală sau este dată în competența lui prin ordonanța procurorului. Organele de urmărire penală sunt constituite conform legii în cadrul Ministerului Afacerilor Interne; Serviciului Vamal și Centrului Național Anticorupție.

Procurorul este persoană oficială numită, în modul stabilit de lege, pentru a conduce sau a exer-

cita urmărirea penală și a reprezenta în judecată învinuirea în numele statului. Codul de procedură penală al RM prevede atribuțiile procurorului în art. 51-53, Titlul III, Cap.1.

Judecător –jurist licențiat, numit în funcție în modul stabilit de lege, autorizat să judece cauze aduse în fața instanței de judecată. Atribuțiile judecătorului, drepturile și obligațiile acestuia, competența, sunt reglementate de Codul de procedură penală în art. 26-40.

În doctrină sunt opinii diferite referitor la judecătorul de instrucție ca subiect activ al infracțiunii de constrângere de a face declarații. Doctrinari naționali fac trimitere că sub noțiunea de judecător se înțelege și judecătorul de instrucție. [10, p. 793]

Menționăm că, conform definiției torturii, formulată în art. 1 din Convenția împotriva torturii și altor tratamente crude, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984, în vigoare din 26.06.1987, pentru Republica Moldova în vigoare din 28.12.1995 subiectul torturii, pe lângă un funcționar de stat sau altă persoană care acționează cu titlu oficial, poate fi, de asemenea, o persoană privată care acționează la inițiativa sau cu consimțământul expres sau tacit al acesteia. [11, p. 724] Legislatorul din RM a redus în mod semnificativ această formulare, neprevăzând recunoașterea ca subiect al constrângerii de a face declarații a unei persoane care acționează în calitate oficială, precum și a unei persoane private care acționează la inițiativa unui funcționar, așa cum a făcut, de exemplu, legislatorul din Azerbaidjan. [12, p. 29] În acest sens, potrivit doctrinei ruse, prin „o altă persoană” poate fi înțeles orice persoană care este atât angajat al organelor autorizate pentru a efectua urmărirea penală, cât și o persoană care nu intră în categoria dată. Această persoană trebuie să acționeze cu acordul expres sau tacit al investigatorului sau persoanei care efectuează urmărirea penală. [13, p. 105] În legislația penală română în mare măsură găsim același concept ca și în legislația rusă. Legislatorul român a înaintat cel mai mult, în dispoziția art. 272 CP Rom. „influențarea declarațiilor” prevede că subiect al infracțiunii analizate poate fi orice persoană fizică, numai dacă îndeplinește condițiile legale pentru a răspunde penal (cu privire la vârstă, responsabilitate, discernământ), dispozițiile legale, neimpunând condiții speciale cu privire la acest subiect al infracțiunii. [14, p. 129]

În raport atât cu infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant cât și cu infracțiunea

de constrângere de a face declarații, persoana juridică nu poate evolua ca subiect, fapt dedus din prevederea de la alin. (4) art. 21 CP RM în coroborare cu sancțiunea normei de la art. 166¹ și art. 309 CP RM. Deoarece persoana juridică, cu excepția autorităților publice, răspunde penal pentru infracțiunile pentru a căror săvârșire este prevăzută sancțiunea pentru persoanele juridice în Partea Specială a Codului penal, și din moment ce în sancțiunea normei de incriminare de la art. 166¹ și 309 CP RM nu există nicio mențiune cu referire la pedeapsa aplicabilă persoanei juridice, rezultă incontestabil că persoana juridică nu poate să apară ca subiect al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Susținem această poziție legislativă, ca argument de bază fiind calitățile speciale ale persoanei fizice ca subiect al infracțiunilor analizate.

În urma analizei întreprinse relevăm că subiectul special al infracțiunilor comparate, poate fi similar. Astfel, persoana care constată infracțiunea, ofițerul de urmărire penală, procurorul sau judecătorul, ca subiecți speciali ai infracțiunii prevăzute la art. 309 CP RM, sunt nu altceva decât persoane publice, respectiv persoane cu funcție de demnitate publică, calități speciale specifice pentru subiectul infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Însă subiectul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 166¹ CP RM se deosebește prin calitățile speciale precum: „orice altă persoană care acționează cu titlu oficial; sau orice persoană care acționează cu consimțământul expres sau tacit al unei persoane care acționează cu titlu oficial”.

Concluzionăm că o posibilitate de soluționare a problemelor de calificare existente la etapa actuală și pentru a accentua liniile de demarcație dintre infracțiunea de constrângere de a face declarații și cea de tortură, tratament inuman sau degradant ar fi modificarea textului normei penale prevăzute la art. 309 CP RM cu completarea acesteia după cuvintele „interpretului de a face o traducere sau interpretare incorectă” cu sintagma „... a rudelor sau a persoanelor apropiate acestora cât și completarea textului legal al normei date, lărgind cercul de persoane recunoscute ca subiecți activi ai constrângerii de a face declarații, incluzând după sintagma „...de către judecător” continuarea „... sau orice persoană fizică, ce acționează cu acordul expres sau tacit al acestora”.

Astfel o propunere *de lege ferenda* relevantă ar fi modificarea normei de la art. 309 CP RM

cu schimbarea titlului articolului, „Influențarea declarațiilor, concluziilor, traducerilor sau interpretărilor în procesul penal”, conținutul dispozitiv al acestuia urmând să fie formulată, după cum urmează: „(1) *Influențarea declarațiilor, concluziilor, traducerilor sau interpretărilor în cadrul unui proces penal*, prin constrângere, promisiune sau oferire de bunuri cât și alte avantaje patrimoniale sau nepatrimoniale ori prin altă faptă ilegală cu efect vădit intimidant, săvârșită asupra participanților la proces, asupra unei rude sau persoane apropiate, să depună declarații, să formuleze concluzii, interpretări, traduceri, fie ele adevărate sau false, încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției, precum și la eschivarea de la depunerea declarațiilor, de la formularea concluziilor, efectuarea interpretărilor sau traducerilor, în cadrul procesului civil, procesului penal, procesului contravențional sau în instanța de judecată națională sau internațională

(2) Acțiunile prevăzute la alin. (1):

a) săvârșite de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală.”

În acest mod conținutul dispoziției formulate la art. 309 CP RM va fi determinat exact și vor fi înlăturate dificultăților de interpretare a normei stipulate la articolul în cauză; vor fi reduse în mod semnificativ problemele de calificare ce apar în practică în legătură cu problemele delimitării infracțiunilor prevăzute la art. 309 CP RM „Constrângerea de a face declarații” de alte infracțiuni conexe și desigur vor fi ajustate dispozițiile legale ale art. 309 CP RM la spiritul deciziilor CtEDO în materia dată și aducerea lor în concordanță cu prevederile similare din legea penală a unor state ale UE în urma preluării exemplului de reglementare a infracțiunii similare în CP al României.

Bibliografie

1. ТИХОМИРОВ, Ю.А. Сравнительное правоведение - конгресс ученых-правоведов // Госво и право - 1999 - № 2. - стр. 104.
2. ULIANOVSKI, Gh., CURMEI, I., Subiectul și latura subiectivă a infracțiunii de constrângere de a face declarații, Revista Națională de Drept Nr. 2/2016, pag. 28.
3. Cod Penal al Republicii Moldova, publicat:14.04.2009, în Monitorul Oficial Nr. 72-74, art Nr. 195.
4. POALELUNGI, M., DOLEA, Ig., VÎZDOAGA, T., ș.a., Manualul judecătorului pentru cauze penale, Chișinău 2013, p. 600, ISBN 978-9975-53-231-0
5. POPOV, R., Subiectul infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal, Studia Universitatis, 2012, nr. 8 (58), p. 65.
6. Cod Penal al Republicii Moldova, Op. cit., art. 123.
7. POALELUNGI, M., DOLEA, Ig., VÎZDOAGA, T., Op. cit., p. 601.
8. Ibidem, p. 602.
9. Cod Penal al Republicii Moldova, Op. cit., art. 273.
10. BRÎNZA, S., STATI, V., Tratat de drept penal, Partea Specială, Vol.II, Chișinău 2015, p. 793, ISBN 978-9975-53-470-3
11. CHARRIER, J.-L., CHIRIAC, A., Codul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Chișinău: Balacon, 2008, p. 724.
12. ULIANOVSKI, Gh., CURMEI, I., Op.cit., p. 29.
13. ГАЛАХОВА, А.В., Преступления против правосудия, Российская академия правосудия. - М.: Норма, 2005, стр. 105, ISBN 589123890X
14. OPREA, M., Infracțiuni contra înfăptuirii justiției, București: Universul Juridic, 2015, p. 129, ISBN 9786066735131